

‘kerk-politieke’ aard geweest kunnen zijn. Van Dijk zelf zat er overigens niet zo mee. Vanwege de vereniging met de kruisgezinden had hij met zijn gemeente al besloten uit de CAG te stappen en de vrije Hervormde Zendingsgemeente op te richten.⁴⁸ In 1874 werd hij opnieuw lid van de Hervormde Kerk,⁴⁹ terwijl zijn gemeente zelfstandig bleef als Nederlandsch Hervormde Zendingsgemeente. Frappant detail is dat Van Dijks oude classis Varsseveld in 1871 het voorstel aanneemt ds. Van Dijk ‘voortaan als hospitant onze klassicale vergadering te laten bijwonen’, waaraan hij inderdaad gehoor heeft gegeven.⁵⁰

Eigen kerk eerst: de interne roeping van de afgescheidenen

Een tekenend voorbeeld van de interactie en verhouding tussen hervormde gereformeerden en afgescheidenen vinden we persoonlijk in J.H. Maatjes; een felle criticus van Van Dijk, die bang was dat Van Dijks onkerkelijke, onbescheiden optreden ‘onze Kerkbesturen [zou] noodzaken het zijdeurtje der kerkdienst (predikant worden naar artikel 8, HdB) te moeten sluiten’.⁵¹ Vree beschrijft Maatjes’ kerkelijke geschiedenis tot 1865. Deze voor-geschiedenis is als opmaat interessant voor de radicale ommekeer die Maatjes maakte ten aanzien van de hervormde gereformeerden zodra hij afgescheiden werd. Maatjes was catechiseermeester in de Hervormde Kerk te Groningen, maar werd rond 1840 meer de gereformeerde leer toegedaan. Hij kwam daardoor in conflict met zijn werkgevers – de predikanten – en met gemeenteleden. Zijn opvattingen resulteerden erin dat hij zijn baan als catechiseermeester kwijtraakte en werd voorbij gestreefd door meer liberale godsdienstonderwijzers. Mede door de kwestie Maatjes gingen verscheidene gemeenteleden over naar de afgescheidenen. Maatjes weigerde echter de Hervormde Kerk te verlaten, hiertoe gesteund en aangemoedigd door Groen en zijn vrouw, die zijn zaak zelfs landelijk aan de kaak stelden. Uiteindelijk werd in 1850 Maatjes’ aanstelling als catechiseermeester ingetrokken en werd hij vervolgens door Groens vrouw aangesteld als evangelist, en was daarnaast voorzitter van de Vereeniging ter verbreiding der waarheid in Friesland. Uiteindelijk ging Maatjes in 1862 alsnog over naar de afgescheiden kerk en werd daar in 1863 predikant.⁵²

Wilde Maatjes in eerste instantie de Hervormde Kerk niet verlaten om het gereformeerde tegengeluid in die kerk niet verloren te laten gaan, zodra hij predikant is in de afgescheiden gemeenten keert hij zich juist tegen de ‘achterblijvers’ in de Hervormde Kerk – en roept hij dringend op tot een afgescheiden kerkbewustzijn, niet alleen van de afgescheidenen zelf, maar ook van de gereformeerden in de Hervormde Kerk. Hij kreeg hiervoor alle ruimte in *De Bazuin*. Roerde hij zich eerder al in kwesties die de verhouding tot de Hervormde

⁴⁸ Vgl. G.A. Wumkes, *Leven en levenswerk van J. van Dijk Mzn. Stichter der Doetinchemse inrichtingen* (2^e verm. druk, z.p. 1948) 74-89.

⁴⁹ J. van Dijk Mzn., *Waarom ik tot de Hervormde Kerk overging. Woorden, uitgesproken te Tzum, op den dag zijner bevestiging als lid der Herv. Kerk, 14 juni 1874* (Doetinchem 1874).

⁵⁰ C. Smits, *De Afscheiding van 1834*. Dl. 9, *Provincie Gelderland* (Dordrecht 1991) 177, noot 67.

⁵¹ J.H. Maatjes, ‘Apostolisch!? Aan den WelEerw. Heer J. van Dijk Mz.’, in: *De Bazuin* (29 juni 1866).

⁵² Vree, ‘De invloed van de Afscheiding’, 60-64.